MEGALITE ÎN CARPAȚII RĂSĂRITENI. CĂI SPRE SANCTUARELE DIN NATURĂ ŞI URMELE UNOR AŞEZĂRI. STUDIU DE ETNO-ARHEOLOGIE ŞI ETNO-RELIGIE

DE

GHEORGHE LAZAROVICI, IULIU CRISTI POP, CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI, SOTE ANGELESKI

Deoarece în literatura arheologică unii colegi atribuie un sens restrâns termenului de megalit pentru unele blocuri mari de piatră, considerăm necesar să începem cu unele definiții.

Definiție: ***Megalit***: *MDE* (1971, ed. a-II-a) *mega* + *litos* (greacă) piatră mare; nume dat unor monumente preistorice, cu funcție necunoscută (uneori funerară sau de cult) alcătuite dintr-un bloc mare sau dale mari de piatră sumar prelucrate; (*DEX* 1998 MEGALIT), megaliți, s.m., nume dat unor monumente funerare sau religioase construite, din epoca neolitică şi de la începutul epocii bronzului, din blocuri de piatră brută sau cioplite sumar; din fr. *mégalithe*. Noi acceptăm termenul de megalit în sens de cult; **MEGALIT** *s. m.,* nume generic dat unor blocuri mari de piatră necioplită din epoca preistorică, monumente funerare sau de cult. (fr. *mégalithe*) (http://dexonline.ro/definitie/megalit). În rândurile ce urmează vom folosi termenul în acest din urmă sens.

Am studiat problema unor blocuri mari de pietre („megalite”) deoarece unele aveau semne, altele urmele unor cioplituri, subiect spre care s-au simțit atraşi şi alți cercetători înaintea noastră.

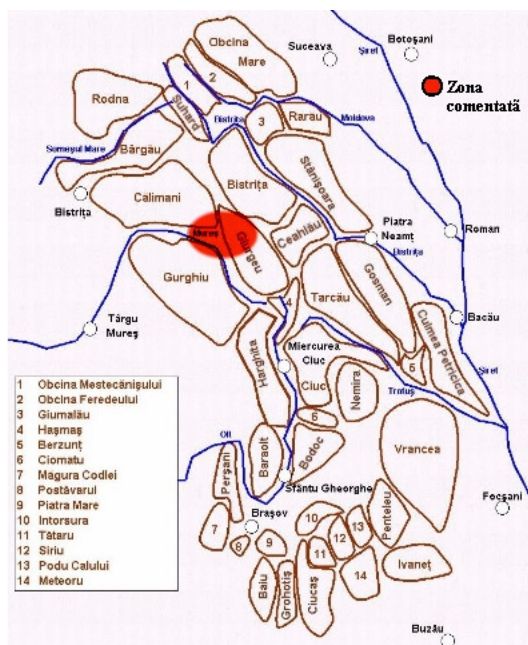

Fig. 1. Masivele din Carpații Răsăriteni.

Fig. 2. Gălăuțaş - pârâul Toleşeni, bloc cu urme de cioplire.

Fiind amplasate pe drumuri de munte, pe traseul unor trecători înalte situate între Transilvania şi Moldova - având semne şi mai ales fiind în zona muntelui Teasc, unde literatura arheologică veche, dar şi cercetări recente amintesc blocuri megalitice de andezit cu semne, unele aflate astăzi la Muzeul din Gheoghieni - am considerat necesare şi utile semnalările de mai jos. Pe aici trecea un drum de care spre pasul Borsec - pasul Tulgheş. Pe muntele Teasc, aflat la cumpăna apelor dintre Transilvania şi Moldova, munte situat la peste 1300 m altitudine, folosit de păstori, vânători şi drumeţi încă din preistorie, au fost descoperite încă de la finele sec. XIX şi începutul sec. XX unsprezece pietre cu semne, dintre care unele de dimensiuni megalitice (cântăresc sute de kilograme). Cercetările recente au dus la descoperirea altor piese. În literatura arheologică punctul a intrat cu denumirea maghiară de ***tászoktetői***[1]**,** dar români şi localnici îi spun ***teasc***. Aceste semne au fost considerate rune secuieşti şi maghiare timpurii la început, apoi s-au emis şi alte păreri ca fiind din preistorie până în epoca modernă[2]. Drumurile spre muntele Teasc sunt numeroase, pe unele erau amplasate aşezări înalte.

La ieşirea din localităţile Topliţa, Gălăuţaş şi Sărmaş mai toate drumurile de creastă duc spre muntele Teasc unde păstorii din Sărmaş şi cei din Borsec au amplasate stânele. Drumul nu urcă direct, are mai multe poteci ce conduc spre platoul cel mai domol, potrivit şi ideal pentru păstori. Acolo se află Staţia Radio – TV Borsec şi aici au fost amenajate în ultimii ani cele patru relee pentru telefonie mobilă (acestea şi cablurile de alimentare au deranjat de la locul lor unele pietre cu semne), muntele fiind uşor accesibil şi cu vizibilitate spre largi zone din Depresiunea Gheorghieni – Topliţa. Pe foste poteci, ce mergeau pe marginea unor pârâiaşe, au fost tăiate drumuri cândva în sec. XX sau poate şi în sec. XIX cu prilejul tăierii, exploatării pădurilor. Uneori au fost întâlnite blocuri uriaşe pe care oamenii au încercat să le taie, lucru greu de realizat, nereuşind sau reuşind doar parţial, motiv pentru care aceste blocuri au fost mutate din mijlocul râului. Blocurile menţionate au atras atenţia unor echipe de localnici din Topliţa amatori de drumeţii, de arheologie şi mai recent de etno-arheologie[3]. Oameni culţi şi iubitori de istorie au adunat materiale arheologice (paleolitice, dacice, medievale), au fotografiat de-a lungul timpului mai multe blocuri megalitice în diverse sate şi în hotarul lor din zona Topliţa, rezultate parţiale pe care le pomenin în studiul nostru, alături de propriile noastre cercetări din zonă.

Situaţia geografică şi intenţiile

Zona este dominată de munţii Gurghiu, Giurgeu, aici aflându-se mai multe trecători, cea

mai actuală este prin Pasul şi Popasul Creanga ce face legătura Topliţa - Borsec pe drumul naţional. Sunt şi alte drumuri secundare sau naţionale care asigură legătura între Transilvania şi Moldova prin Deda – Topliţa – Borsec – Tulgheş sau Gheorghieni - Lacul Roşu Bicaz, dacă ar fi să le pomenim pe cale mai importante. Peste munte există mai multe drumuri judeţene, locale sau forestiere, unele pe foste poteci parcurse de vânătorii paleolitici dinspre depresiunea Mureşului superior spre bazinul Bistriţei moldovene. Semnalările noastre de acum sunt din zona Topliţei şi vecinătăţile sale, precum şi unele din Carpaţii Răsăriteni făcute cu diverse expediţii.

Deoarece au fost descoperite şi puncte arheologice pe aceste trasee le vom aminti doar pe cele recent descoperite, în viitor vom face verificări şi la siturile arheologice învecinate pentru a vedea posibile legături cu muntele, folosirea sau exploatarea lui. Una din preocupările noastre mai vechi, din anii ’80 (Gh. Lazarovici, J. Nandriş, Z. Maxim), era cercetarea muntelui şi a trecătorilor din punct de vedere etno-arheologic. Cu acel prilej am vizitat muntele Teasc pentru a vedea şi identifica locul descoperirii faimoaselor pietre cu semne. Timpul scurt şi lipsa unor localnici care să ne îndrume nu ne-au permis atunci identificarea exactă a locului, deşi am străbătut zona unde au fost fotografiate unele pietre. Două din ele au fost duse la Muzeul din Gheorghieni, fără a fi marcat locul de unde au fost luate şi fără a găsi reperele de identificare (vezi unele rapoarte din studiul[4]

Avem informaţii că în vremea celui de al doilea război au fost transportate de la locul original şi alte piese, fără a le putea identifica exact când şi unde sunt acum, deşi unele cercetări au dus la descoperirea altor piese cu semne.

---

[1] Şt. Kovács, *A tászoktetöi sziklakarczolatok*, în *Dolgozátok-Cluj*, V, 1914, p. 229-276, fig. 3-14; G. Bakó, *Reprezentări neolitice la Ditrău*, în *SCIV*, 19, 1968, 4, p. 649-658.

[2] Gh. Lazarovici et alii 2005, Gh. Lazarovici, S. Angeleski, Marc Dorel Sanctuare naturale la Ditrău-Borsec –Teasc. 2005 Proiectul de Etnoeligie, m.s. inedit

[3] Colaboratorul nostru Cristi Pop din Topliţa, împreună cu prietenii săi Erick Rebendici, Marcel Stoian şi Czirjak Karoly, pasionaţi de istorie.

[4] Gh. Lazarovici et alii 2005, Gh. Lazarovici, S. Angeleski, Marc Dorel Sanctuare, op cit.

Fig. 3. Gălăuţaş - Pârâul Toloşeni, piatra 1.

Zona Topliţa – Ditrău Am marcat astfel partea de sud-vest a muntelui Teasc (▲ 1320m), care se învecinează cu hotarul Topliţei la vest, Gălăuţaş şi Sărmaş la sud-vest şi Ditrău la sud. **Zona de nord-vest** o formează Depresiunea Topliţei şi Munţii Giurgeului (la sud) şi Călimani (la nord).

Gălăuţaş

De lângă prima casă, pe dreapta drumului Topliţa - Gălăuţaş, la intrarea în localitatea Gălăuţaş un drum pleacă pe valea unor mici pâraie, drum de culme ce ajunge în hotarul Sărmaş - Borsec pe muntele Teasc, de fapt cumpăna munţilor între Ardeal şi Moldova.

De la intrarea în Gălăuţaş două drumuri pornesc imediat după primele case spre munte. Unul mai scurt o ia pe primul pârâu, fiind un drum de pădure, spălat recent de ape, greu practicabil chiar şi cu căruţa. Pe acest prim drum ce urcă pe coasta de sud pe lângă un ogaş sunt două pietre megalitice din care unul prezintă urme de tăiere şi încercări de tăiere. Deoarece piatra se afla pe drum, fiind mare şi greu de ocolit, s-a încercat tăierea ei. Drumul a fost refăcăut, iar blocul a fost probabil mutat cu ajutorul unor utilaje grele.

Fig. 4a. Gălăuţaş - Pârâul Toloşeni.

Fig. 4b. Topliţa, cătun Valea Tarniţa.

Localitatea iese din spațiul nostru de analiză, dar socotim necesar a atrage atenția nu atât asupra semnelor rupestre de pe pietre, despre care prof. Ioan Mârza a scris, ci mai ales asupra toponimiei locale a cătunului Piciorul Măştii aflat sub munte şi a denumirii vârfului de munte Vârful Feţii. Ne mai frapează aranjamentele unor pietre ce aduc aminte de construcțiile megalitice, punct ce ar trebui studiat mai atent pe viitor.

Pe lângă pârâul Toleşeni, se află o piatră mare, de 2,50 x 2,80 m, înălțime de 1,10 m, pe mijloc cu urme de pene de la tăiere, fig. 4a, a cărei localizare GPS (nr. 268 în baza noastră de date) este următoarea: N - 46°55. 356"; E - 025°24.561"; altitudine 736m, Gălăuţaş, jud. Harghita. Urmele de pe piatră reflectă un gen de tăiere folosit vreme îndelungată, din epoca romană până la mijlocul sec. XX (inf. amabile Gerhard Tranka). Pentru cele romane sunt analogii în lucrarea lui Volker Wollmann, de la Eifel, Germania[5].

Valea Tarnița, cătun al Topliței, pe stânga Mureşului spre vest de Toplița.

Pe Valea Tarnița, un cătun al oraşului Toplița unde sub vârful Tarnița se afla o carieră de piatră, a fost găsit un bolovan cu găuri de la urme de pene (fig. 5).

Cea de a doua piatră, aflată în marginea dinspre deal a drumului, avea unele semne. Localizarea GPS a punctului 269este următoarea: N- 46°55. 374; E- 025°24.716; altitudine, 754m, Gălăuţaş, jud. Harghita.

Pe piatră sunt trei găuri şi două linii paralele incizate orizontale, peste care este alta verticală, formând o ligatură cu doi de **xx** şi două găuri. Piatra (fig. 5) se afla la circa 200m în sus de cea mare cu urme de pene pentru desprindere prezentată anterior. În jurul orificiului sunt unele semne sau săgeți încizate. Mergând pe cărare în sus se ajunge pe culmea care ocoleşte o mare vale, dar care urcă pe Ditrău. Cei din Gălăuţaş foloseau acest drum pentru care şi oi, când urcau la Teasc unde aveau stânele. Maniera în care sunt marcate semnele este similară cu cea de pe unele pietre de la Teasc. Semnul este cunoscut în „scrierea" danubiană sub cod. 128a, 128b, apărând pe funduri de vas cu semne la Turdaş[6] la nivel Vinča C, ca şi la Vršac – At[7], pe un fragment ceramic la Târpeşti[8], la acelaşi nivel cronologic, dar şi la Parța în „depozitul ceramic" (de fapt un şanț de fortificare umplut cu resturi de la locuințe din nivelurile 7)[9]. Pe o altă parte a pietrei descrise mai sus apare un orificiu şi o săgeată spre el. Din cauza muşchiului imaginea nu este prea clară. Asemenea motive apar şi în forme apropiate dar nu identice, pe blocuri de acelaşi material şi geneză geologică pe Teasc, marcând poate direcții față de un centru sau o poiană (gaura ar marca poiana).

Fig. 5a-b. Gălăuţaş - Pârâul Toloşeni, piatra 2.

[5] V. Wollmann, *Mineritul metalifer, extragerea sării şi carierele de piatră în dacia romană / Der Erzbergbau, die Salzgewinnung und die Steinbrücke in römischen dakien,* Cluj-Napoca, 1996, pl. CXV/2.
[6] M. Roska, *Die Sammlung Zsofia von Torma*, Cluj, 1941 pl. 93/9.
[7] A. Starović A, 2004: *Signes of Civilisation, Exhibition catalogue, Novi Sad, 2004,*; J. Makkay, *Tartariai leletek,* Ed. Akademiai Kiadó, Budapest, 1990, fig. 35/XXII.5.
[8] J. Makkay, *op. cit.,* fig. 37/10; *Eneolit SSSR,* Moskva 1982. pl. LXXXIII.
[9] K. Germann, *Archäologische Bekentnis,* 1986, ms.

Muntele Preluca, Vârful Feţii, cătunul Piciorul Măştii

Geologul şi profesorul Ioan Mârza a semnalat unele din primele blocuri megalitice pe vârf de munte[10], în Maramureş, în cadrul unor expediţii şi cercetări cu studenţii geologi în practică. Ambele toponimii sunt interesante deoarece definesc în mitologia populară uneori blocurile megalitice. Inciziile late seamănă cu cele de la Teasc – ***Poiana Prelucii*** (Piatra 42) şi Borlova. Adesea ele sunt botezate ca faţă sau mască şi sunt considerate că ar fi aparţinut unor *urieşi*, *giganţi* sau *jidovi* de care este plină mitologia românească[11], bineînţeles influenţată şi de alte mitologii[12].

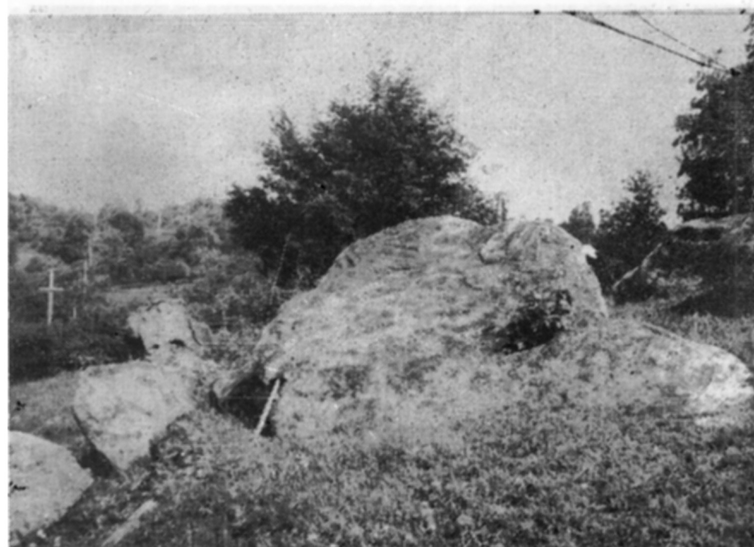

Fig. 6a-6b. Muntele Preluca, Vârful Feţii, cătunul Piciorul Măştii, după

I. Mârza 1966.

---

[10] I. Mârza, *Prima semnalare a unor urme rupestre preistorice în Masivul Preluca (Maramureş),* în *ActaMN*, 33, 1, 1996, pl. I-IV.
[11] R. Vulcănescu, *Mitologia română*, Bucureşti, 1987, s.v. uriaş, jidovi, nefârtatul, ciclop.
[12] J. Chevalier, Al. Gheerbrant, *Dicţionar de simboluri*, Ed. Artemis, Bucureşti, 1995, p. 307-308.

Din cele trei pietre una era în lucru, ca cea de la Gălăuţaş, având unele părţi tăiate, similare ca formă cu cele romane. Blocul megalitic este de o formă regulată, iar pe margini avea trei dungi mai late, similare unor semnalări ale prof. Ioan Mârza, fiind descoperite pe vârf de munte[13]. Din păcate, datarea acestor tipuri de piese nu este asigurată.

Pe pietre se pot observa unele urme de incizii făcute cu diferite tipuri de instrumente, cel puţin în două perioade, cu grosimi şi unelte diferite (fig. 5b-e). Unele din inciziile groase verticale se întâlnesc şi pe blocurile de la Bolvaşniţa. O primă ipoteză a noastră, referitoare la cele din Vârfu Feţii, era că au servit la şlefuirea sau ascuţirea topoarelor de piatră, dar această ipoteză trebuie verificată, dacă sunt resturi în preajmă şi dacă roca este potrivită pentru aşa ceva. Forma curbă a unora nu rezultă din ascuţirea topoarelor. Pentru a sugera mai bine natura canalelor şi liniilor le-am colorat diferit în funcţie de instrument, lăţime sau adâncime. Ca semne recunoaştem X, V, Y ş.a.

Asemenea blocuri megalitice tăiate au fost descoperite şi semnalate de Sorin Petrescu în

zona Caransebeş[14] în satul Bolvaşniţa, pe drumul ce duce spre Muntele Mic. La anumite distanţe (30, 50 m) sunt unele resturi din care s-au tăiat blocuri de piatră (fig. 6c). Acolo sunt trei linii verticale mai groase care nu mai sunt legate de despicarea bolovanului, iar cele pentru despicat s-au oprit la jumătatea piesei. Din acest punct de vedere credem că ele serveau la altceva. În vecinătatea bolovanului mare se mai afla o stâncă în formă de tron, dar care ar putea fi şi un joc al naturii, de aceea nu l-am ilustrat.

Locuirea paleolitică

Cărarea urcă pe drumul de creastă ce duce spre Teasc.Venind înapoi spre Gălăuţaş, pe drumul de creastă pe care a fost recent instalată o magistrală de gaz, din păcate nesupravegheată de arheologii din judeţ, am constatat că săpăturile la conductă au dus la deranjarea unor nivele paleolitice (fig. 8), mai multe aşchii şi unelte fiind descoperite din loc în loc pe traseul ei (fig. 7-8). Descoperirea unor urme de locuire sau ateliere paleolitice nu sunt de mirare, deoarece aşa cum rezultă din cercetările noastre din 2010, sursele de opal din zonă sunt bogate. Foarte probabil în perioadele geologice reci, când vegetaţia era mai rară şi eroziunile mai puternice opalul apărea la vedere. Descoperirea este importantă deoarece ne arată de când zona era locuită sau vizitată de vânătorii paleolitici.

Spre partea de vest a dealului este cel de al doilea drum care urca pe vale. Recent a fost lărgit. De pe coastele dealului, din rambleul drumului provin resturi de opal geologic, ceea ce explică şi prezenţa locuirilor paleolitice în zonă, legate de ivirile de opal, folosit pentru confecţionarea uneltelor (localizarea GPS 272: N- 46°55. 486; E- 025°44.198; altitudine, 732m, Gălăuţaş - Topliţa, jud. Harghita, opal geologic) (fig. 9).

Unele piese, dintre care un vârf este lucrat cu grijă având retuşe pe două din laturi. Pe marginile dealului, în rambleul drumurilor sau în rupturi, iar uneori şi în iarbă se găsesc bucăţi de opal de culoare roşie sau galbenă. De altfel, de-a lungul conductei au fost culese în 17 mai şi anterior unelte, aşchii de opal rezultate în urma debitajelor paleolitice (fig.10b, 10d, 12). Pe botul de deal deasupra văii Cisc a fost descoperit pe traseul conductei un complex arheologic cu ceramică preistorică şi un altul legat de o construcţie din epoca modernă sau medievală târzie. Coordonatele GPS ale acestor puncte cu locuirile preistorice sunt 270-271: N- 46°55. 589; E- 025°24.203; altitudine, 760m, Gălăuţaş - Cisc, jud. Harghita.

Toate acestea sunt indicii ale unor locuiri de păstori deoarece la peste 700m altitudine nu se mai cultivă cereale. Deci este vorba de aşezări de vânători (cele paleolitice), păstori sau legate de păstorit (cele dacice sau recente). Ele sunt pe drumurile de culme ce duc de la ieşirea din defileul Mureşului peste culmea muntelui Teasc spre Moldova.

Remetea

De pe pantele de nord-est ale Gurghiului, dintr-o poiană ce urca spre drumul de creastă a fost adus şi depozitat în curtea bisericii din localitate un bloc megalitic ce avea incizate mai multe semne. Unele par vârfuri de săgeată opuse ce formează o stea, altele reprezintă semne diferite. Unele fotografii făcute pe vreme bună arată existenţa unor detalii ce mai trebuie studiate, la mai toate piesele de acest gen unghiul de lumină este important. Se pot vedea alte încercări de incizare sau detalii, cum ar fi unele puncte, care ar putea sugera direcţia săgeţii.

---

[13] I. Mârza, *op. cit.*, pl. I-IV.

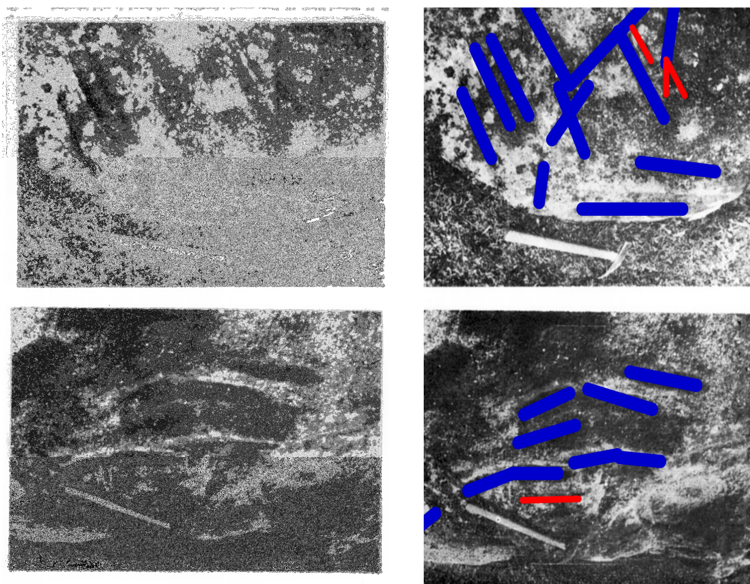

Fig. 7. Muntele Preluca, Vârful Feţii, cătunul Piciorul Măştii, megalite cu semne; b-c▲, d-e▼ marcajul nostru.

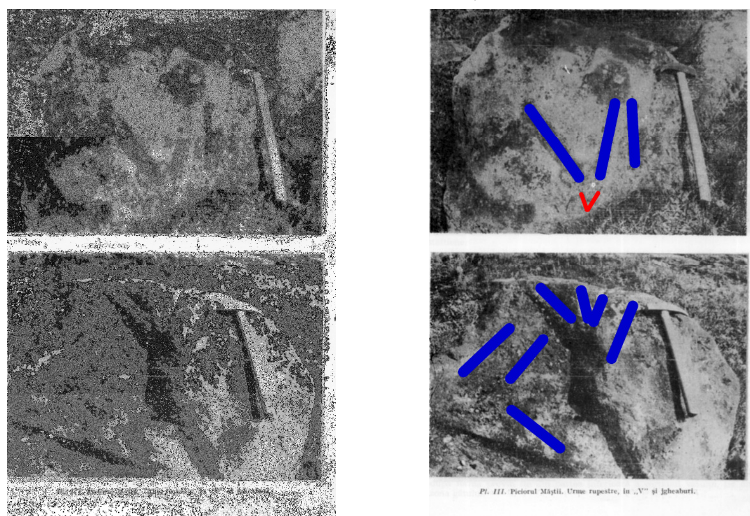

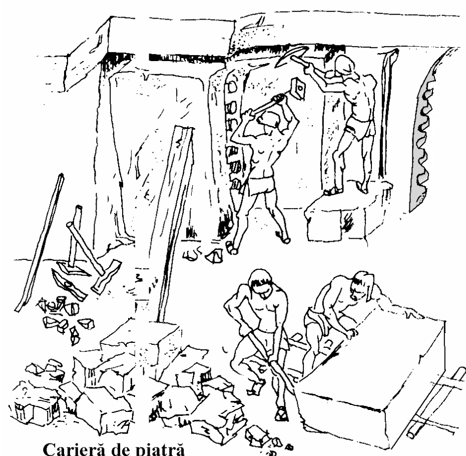

Fig. 8a-b. Bolvaşniţa, blocul mare cu găuri de tăiere şi cioplituri paralele jos.

---

[14] S. M. Petrescu, comunicare la *Simpozionul In Memoriam Contantin, Hadrian Daicoviciu şi Marian Gumă*, Caransebeş 2007, ms.

9b

Fig. 9a. Carieră romană (după V. Wolmann); b) Bolvaşniţa, bloc despicat cu pene de lemn.

Fig. 10a. Gălăuţaş - Pârâul Toloşeni, piatra 2.

Fig. 10b. Gălăuţaş – Dealul Cisc.

Fig. 10c.▲ Gălăuţaş – Dealul Cisc conducta prin sit; 10b-c) vârf; 10d.▲ gratoar pe aşchie şi răzuitor.

Fiind situat pe marginea drumului credem că ar putea marca străvechi drumuri ale vânătorilor sau oierilor. Coordonatele aproximative GPS ale locului piesei sunt: N 46° 49.3602", E 025° 15.26.54".

Nu dorim a neglija nici ideea lansată mai de mult despre runele secuio-maghiare timpurii (*a szkely-magyar rovásírás ABC-je*), îmbrăţişată şi de unii „amatori" (un fel de tracomani de-ai noştri) care caută legături formale sau reale cu „scrierea sumeriană" de la Tărtăria. Nu ne vom ocupa aici de aceste lucruri, dorim doar a informa despre unele preocupări vechi şi recente.

Semnele de pe piatră se reîntâlnesc în semnele din scrierea sacră („scrierea” danubiană[15]), dar nu numai în ea, apar pe pietre şi pe vase, dar mai ales pe funduri de vase, unele ca simboluri. Steaua cu şase colţuri, obţinută din suprapunerea a două săgeţi apare pe pietrele de la Teasc, fiind interpretată un fel de reprezentare a stelelor. Stele, pentagrame, hexagrame apar pe pietrele de la Teasc (fig. 13) precum şi pe piatra 1, dar şi pe altele (fig. 14/20-23), fiind interpretate de vechea literatura maghiară ca stele.

Dacă ar fi să le comparăm cu cele considerate a fi rune timpurii secuio-maghiare am recunoaşte pe ele trei litere B, T, şi K. Analogiile prezentate cu cataloagele „scrierii danubiene” sunt formale, nu putem stabili legături directe, dar trebuiesc căutate explicaţii pentru cele care sunt simboluri şi sensurile lor, mesaje care sunt încă dificil de înţeles. Faptul că pe rocă este redată steaua cu şase colţuri, compusă din săgeţi şi nu din triunghiuri cum apare Steaua lui David, ne determină a urmări ideea de direcţie, nu doar aceea de stea. Desigur, speculând am putea recunoaşte în stea desenul N de la nord, dar piatra fiind mutată de la locul ei rămâne o simplă speculaţie. În acest caz poate fi vorba de simbol şi semn. Oricum sunt mijloace de comunicare în ambele situaţii. Unele din ele reapar pe piatra 1 şi 2 de pe muntele Teasc (localizate la Ditrău – *tászoktetői*). Altele sunt pe alte pietre cu interpretări diferite, posibile sau nu, nu ne ocupăm acum de ele, le prezentăm doar pentru a arăta o legătură între aceste semne, toate marcând zonele înalte sau drumul spre ele, zone specifice păstorilor, culegătorilor şi vânătorilor, cei care folosesc din punct de vedere economic bogăţiile muntelui. Fotografiind recent blocurile din Muzeul de la Gheorghieni cu lumini razante am observat existenţa mai multor grupe de semne sau semne izolate, care nu au fost marcate ori publicate, dar studiul lor nu se opreşte aici.

Desigur, nu cunoaştem poziţia iniţială a pietrelor din care motive nici semnele nu pot fi identificate, poziţia lor diferă din unghiul din care sunt privite, cum cade lumina şi multe altele.

Valea Strâmbă

O altă piatră a fost semnalată deasupra carierei de piatră unde se află şi o capelă. Coordonatele GPS sunt N 46°41.630” şi E 025°36.2762”. Pe bloc pot fi observate două semne, un I şi un X. După studiul prezentat de Silvia Iosif şi I. Cojocaru[16] ar putea fi o invocaţie către I(sus) X(Hristos), cum ar apare pe unele din pietrele de la Teasc, marcate, la fel, cu o unealtă mai lată la tăiş (poate topor ?). Cert este faptul că, creasta pe care apare ar marca un drum de culme pe direcţia sud-est a muntelui Giurgeu, trecători spre Moldova. Cele două semne ar reda o invocare pentru protejarea celor care trec muntele, cum apare şi pe una din pietrele mari aflate la Muzeul din Gheorghieni. Dar nu trebuie să generalizăm, deoarece semnul apare şi pe cel mai vechi altar de cult din neolitic şi anume pe cel de la Ocna Sibiului[17] acolo este o inversare X, I, dar şi o repetare. Semnele I, X apar adesea asociate. In neolitic semnul 68 reprezintă un semn sacru, femeie cum este situaţia de la Kökenydomb, în Ungaria[18] dar şi din alte părţi, în cultura Cucuteni la Ghelăeşti de exemplu unde figuri umane sunt asociate cu benzi în XX, la Viişoara şi altele din România şi Ucraina[19]. In alfabetul „runic” timpuriu maghiaro-secuiesc apare cu valoarea literei B. Dar despre acestea s-au emis deja unele rezerve[20].

Nu este cazul să analizăm acum aceste semne, ele au fost făcute de specialişti şi amatori.

Semnele de pe altarul de la Ocna Sibiului sunt legate de lumină, de Marea Mamă, fiind foarte probabil simboluri sau semne legate tot de invocaţii. Este însă un semn larg răspândit în arhitectura pe lemn simbolizând spaţiul, universul ş.a. dacă ne gândim la Coloana Infinitului.

---

[15] Gh. Lazarovici, *Sacred Symbols on Neolithic Cults Objects from the Balkans,* în *Early Symbolic System for Communication in Southest Europe,* BAR International Series 1139, 2003, p. 57-65; *Idem*, *Data base for spiritual life, signs and symbols*, în *Sings of Civilization. Neolithic Symbol System of Southeast Europe, Collected Papers from the International Symposium in Novi Sad, Serbian Academy of Sciences and Arts, May 24-29, 2004*, Institute of Archaeomythology, eds. J. Marler, M. Robbins Dexter, Sebastopol, USA, 2009, p. 63-86; Merlini M., 2009 : *An Inquir y into the Danube Script*, în *Bibliotheca Brukenthal*, XXXIII, Sibiu 2009, p. 110-163, 433 şi urm. p. 581-589, ş.a.

[16] S. Iosif, I. Cojocaru, *Date etno-arheologice de pe Muntele Teasc-Borsec/Ditrău/Gălăţuş,* comunicare prezentată la *Simpozionul de etnoreligie Idei, Credinţe, Simboluri cu tema Sanctuare naturale. Ritualuri în sanctuare*, Iaşi 22 aprilie 2010.

[17] I. Paul, *Mitograma de acum 8 milenii*, în *Atheneum*, I, 1990, p. 28.

[18] M. Gimbutas, *The Civilization of Goddess. The World of Old Europe*, San Francisco, 1991, fig. 3-23.3.

[19] C.-M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, S. Ţurcanu, *Cucuteni. A Great Civilization of the Prehistoric World*, ed. L. Stratulat, Ed. Palatul Culturii, Iaşi, 2009, cat. Nr. 313, 321, 336, 337, 399; T. M. Tkaciuk T. M., Ia. G. Melînik, *Semiotičnii analiz Tripilîsko-Kukutenskih znakovioh sistem (malîovanii posud)*, Ivano-Frankivsk, 2000, p. 164, fig. 6 X^2 apare în patru combinaţii; în formă de benzi apare în mai multe situaţii: p. 166 şi urm. fig. 7, 10, 11, 16 ş.a.

[20] G. Bakó, *op. cit.,* nota 2.

Fig. 11a. Gălăuţaş – Dealul Cisc, zona traseului conductei de gaz cu unelte paleolitice.

Fig. 11b. Gălăuţaş – Valea Ciscului, surse de opal.

Fig. 12. Gălăuţaş – Dealul Cisc, unelte şi aşchii paleolitice din diferite materii prime.

Fig. 13. Remetea, bloc cu semne în curtea bisericii.

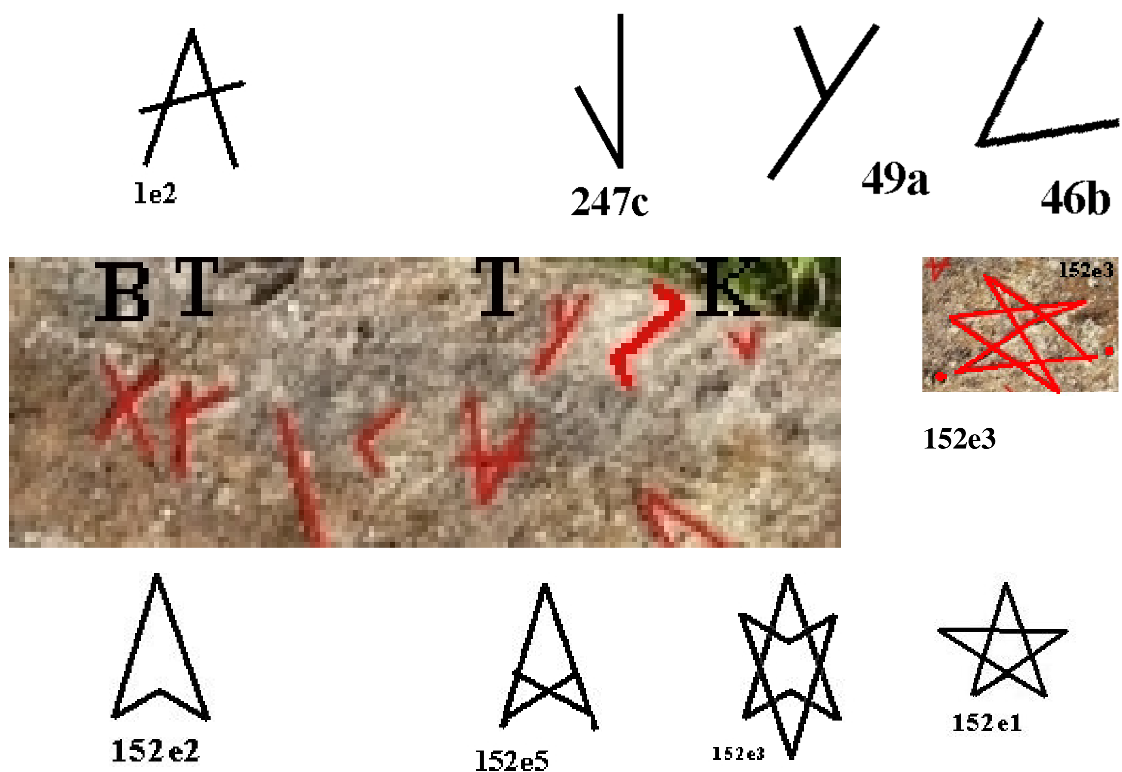

Fig. 14. Analogii între semnele şi simbolurile din baza de date a „scrierii danubiene”, cărora în runele secuio-maghiare timpurii le-ar corespunde literele B, T şi K.

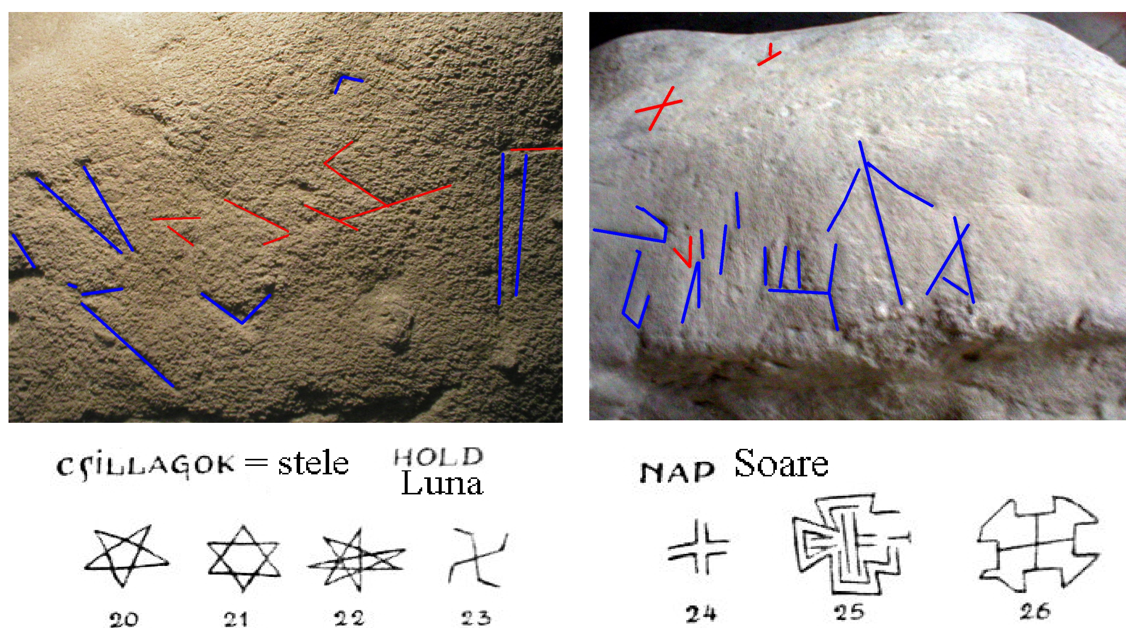

Fig. 15. Muntele Teasc – piatra 1, detalii (cu albastru sunt marcate inciziile mai groase).

Fig. 16. Valea Strâmbă, cariera şi blocul cu I şi X.

Fig. 17. Semnele alfabetului „runic" secui – maghiar.

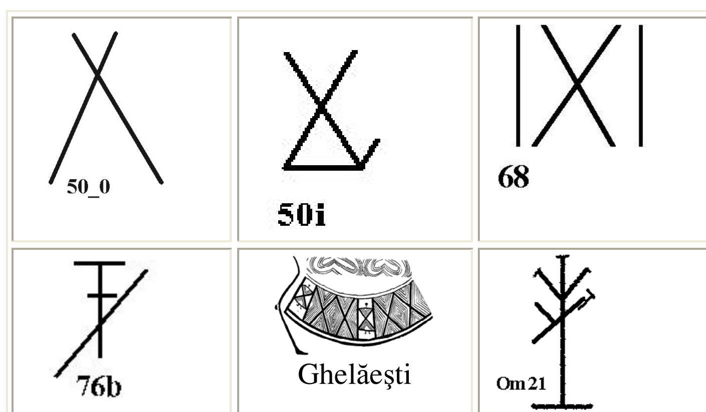

Fig. 18. Coduri din baza de date pentru semne şi simboluri.

„Piatra Morții" de la Hodoşa

Despre piatră megalitică cântărind aproape două tone sunt diferite opinii, după unii denumirea ei ar fi „*Piatra Morții*", după alții locul ar fi „*La spânzurătoare*". Coordonatele GPS ale locului unde se găseşte acest monumenet: N 46° 51' 21.30" şi E 025° 26' 36.25". Pasionații de istorie din zonă ne-au informat despre realizarea recentă a unui studiu asupra ei aflat sub tipar la Sfântu Gheorghe.

Este vorba de un bloc monumental, ca cele aflate în zonă (la poalele dealului Várhegy este o carieră în care apar conglomerate cu asemenea blocuri, dar nu aşa de mari). Pe el sunt două postamente, pe unul fiind înfiptă o cruce din alt material, iar pe cel de al doilea bloc a fost sculptată o figură umană stilizată. Figura ei sugerează ideea morții de unde şi numele popular.

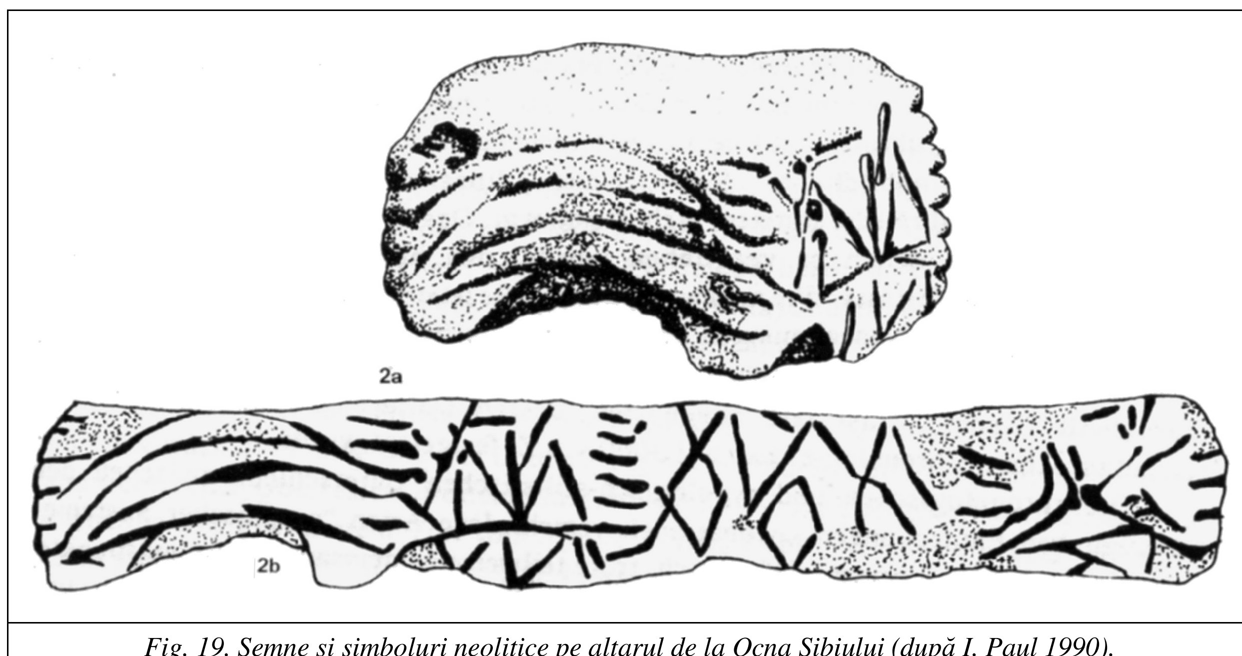

Fig. 19. Semne şi simboluri neolitice pe altarul de la Ocna Sibiului (după I. Paul 1990).

Până nu de mult se făceau rugăciuni la zilele morților în această zonă. Pe aceeaşi terasă există o construcție ce are la gard o cruce şi încăperi cu fundații de piatră, podea din lut şi paviment. În pârâul din vecinătate sunt pietre cu elemente de sculptură. Există un orificiu unde era montată o cruce care are o bază cioplită. În vecinătate este o bază de cruce şi o construcție abia vizibilă, cu un gard împrejmuitor cu ceramică (pipe, cute, seceră) din perioada modernă. Ar putea fi vorba de o fostă biserică sau mânăstire.

De la el ar putea proveni unele piese arhitectonice aflate pe marginea râului ce desparte terasa de vârful Várhegy (=Vârful cetății). Şi aceste vestigii fac obiectul unui studiu aflat în curs de publicare[21].

În pârâul care desparte Dealul Vârful Cetății (Várhegy) de dealul cu Piatra Morții şi pe coasta Dealului Vârful Cetății s-au găsit mai multe pietre cu semne, unele folosite ca hotărnicie, altele sunt scoase la marginea tarlalelor pentru a nu strica plugurile. Unele din ele au semne, altele doar simple incizii; semnele pot fi interpretate şi ca eventuale „răboj"-uri legate de timp, turme, repetări etc., dar este obiceiul locului de a scrie sau a pune semne pe pietre.

Toplița, Valea Măgheruş. Poiana lui Filip

In păşune, spre Muntele Gurghiu pe Valea Măgheruş există ca de altfel în toată zona o serie de pietre cu semne şi nume pe ele.

În poiana lui Filip, numele poate veni de la una din pietre ce are înscris numele Filip, fie un nume mai vechi legat de legendele locale ale păstorilor.

[21] Informații amabile Marc Dorel.

Fig. 20 a-b). Hodoşa –Piatra Morții; c) ▼inscripție cu anul 2000; bloc cu semnul Z.

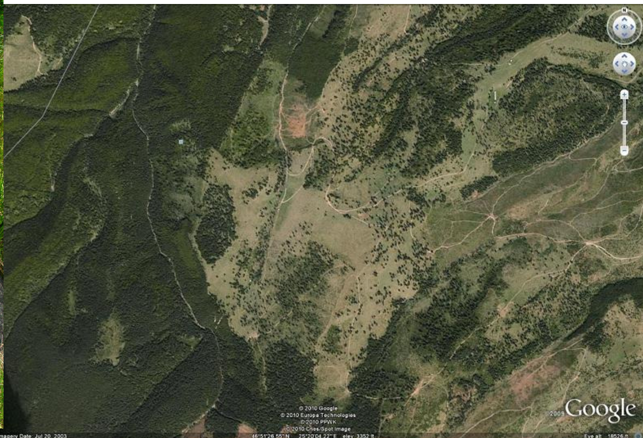

Fig. 21. Toplița, Valea Măgheruş, Poiana lui Filip.

Mai demult şi până recent se păstorea în acele zone, în ultima vreme ele sunt vizitate mai ales de culegătorii de ciuperci. Cu un astfel de prilej a fost fotografiată una din pietrele de mari dimensiuni. Zona este o poiană sub munte, prielnică păstoritului (fig. 19).

Pe pietrele de la Topliţa *Valea Măgheruş, Poiana Filipii* (fig. 18) apar unele adâncituri similare celor de pe Muntele Preluca din Maramureş, mai sus pomenite.. Trebuie verificat dacă aceste adâncituri sunt naturale sau au fost făcute de mână de om. Cu prilejul sesiunii de la Iaşi, colegii etnografi ne-au atras atenția asupra faptului că numele Filipii este comun, fiind întâlnit şi în alte zone, legat de obiceiuri pastorale, de unele sărbători pastorale denumite astfel.

Filipii este numele unor sărbători din calendarul poporului, aflate între 25 ianuarie şi 2 februarie : şapte Filipi după Florea Marian, în Prahova şi Banat sunt sărbătoriți la 29-31 ianuarie[22]; în 26-28 septembrie sunt Berbecarii sau Filipii, pe 24 octombrie este Sf. Apostol Filip, pe 14 noiembrie este intrarea în Filipii de toamnă, iar la 21 noiembrie e Filipul cel şchiop (în calendarul iulian), când se ung cu var pereții, cuptorul[23] şi începe postul Crăciunului. Filipii sunt sfinții stăpâni peste lupi.

În Oltenia Filipii sunt sfinți mari stăpâni peste lupi. In mitologia sârbilor din sudul Banatului (Radimna) Sfântul Sava este de asemenea stăpânul lupilor, iar zilele de sărbătorit erau în 24 sau 26 ianuarie.

Pentru a se închide gura lupului, se lipea gura sobei cu lut, se lega foarfecele ş.a., erau interdicții de muncă, mai ales pentru femei[24]. În acele zile ca şi la Filipii de toamnă, cenuşa din foc sau gunoiul din casă nu se scot din locuință. Mihail Eminescu considera că românii au fost de-a lungul vremurilor un popor de ciobani[25]. Ciobanii din Vrancea, după I. Evssev, fac o cruce la copac cu securea şi se mărturisesc bradului mai bine decât la preot, taie aşchii şi le aruncă, aşa şi bradul este ferit şi ei iertați de păcate[26]. Desigur, pe unele pietre sunt marcate şi poveşti locale de dragoste (fig. 22), prin redarea prenumelor şi a inimioarei ca pe mărțişoare. Anii de pe pietre nu sunt prea vechi (pe una apare 1974).

Observăm din nou în zonă obiceiul de a scrie pe pietre, obicei început încă din neolitic, când sunt primele indicii despre pietrele de pe Muntele Teasc[27]. O serie de semne de cruce făcute cu toporul pe pietrele găsite în diferite locuri ale Transilvaniei trebuiesc luate în seamă şi studiate, ca şi cele provenite din alte zone (vezi mai jos pietrele megalitice de la Colț şi studiul despre Ditrău[28]).

Zona Gruețu

Pe drumul de creastă ce duce de la Teasc spre nord, spre pasul Căprioara (pe drumul național dintre Topliţa – Borsec) pe stânga drumului, lângă un izvor şi o stână se află un bloc de piatră pe care sunt redate clar şase semne şi simboluri. Unele sunt făcute cu un compas realizându-se o rozetă, insuficient de clară din cauza muşchiului depus. Ele redau diferite semne care se întâlnesc în zonă, dar şi în alte zone, pe diferite megalite din Europa.

Fiind realizată cu compasul (evident la trasarea cercului şi a rozetelor folosindu-se raza cercului), piesa ne aminteşte de cea de la Gura Haitii şi altele, cu simboluri solare, ca cele de pe porțile din Maramureş.

Gura Haitii

După cum se poate observa pe megalitele de la Gura Haitii unele simboluri sunt realizate cu compasul, fiind legate de astronomie sau rozeta solară. Rozeta este similară celei de pe muntele Teasc, piatra 33 de La Gruețu. Cele de la Gura Haitii se leagă de redarea unor elemente de astronomie (soare, lună, rotații, eclipse), precum şi posibile constelații. Considerăm că este necesar un studiu detaliat asupra lor.

---

[22] Florea S. Marian, *Sărbătorile la Români*, I, Bucureşti, 1898, p. 253.

[23] I. Ghinoiu, *Vîrstele trimpului,* Chişinău, 1994, p. 338-353. I. Evseev, *Dicționar de magie, demonologie şi mitologie românească*, Timişoara, 1998, p. 139-140, 170, 340.

[24] I. Evseev, *op. cit.,* p. 139-140, 170.

[25] *Ibidem,* p. 356.

[26] *Ibidem,* p. 359.

[27] Şt. Kovács, *op. cit.*; G. Bakó, *op. cit.,* 1962, p. 461 şi urm.; 1968.

[28] Gh. Lazarovici, C.-M. Lazarovici, S-M. Colesniuc, Alexandra ? Sanctuare naturale la Ditrău-Borsec –Teasc. 209 Proiectul de Etnoeligie m.s. Gh. Lazarovici, S. Angeleski Sanctuare naturale la Ditrău-Borsec –Teasc. 2010, m.s.

Fig. 22a-b. Toplița, Valea Măgheruș, Poiana lui Filip; *22c. Poiana lui Filip*, *poveste de dragoste*.

Fig. 23a-b. Muntele Teasc – Nord, La Grueţu (stână şi izvor).

Fig. 24. Gura Haitii, megalite cu semne şi simboluri solare şi astrale.

Zona Colț din Cotul Vrancei

Cunoscută prin sursele sale de chihlimbar fosil, muzeul chihlimbarului, prin vestigiile rupestre, bisericuțele, sihăstriile şi chiliile săpate în rocă nisipoasă cu securea şi târnăcopul de către monahi şi pustnici, zona Vrancei (Aluniş, Begu, Colț, Mălăietul, Păltineni, Nucu şi altele)[29] a trezit interesul primilor înaintaşi ai arheologiei (Al. Odobescu). Acolo sunt şi o serie de blocuri megalitice pe care de-a lungul timpului mai multe generații umane au dăltuit, scrijelit sau săpat pentru divinitate sau posteritate semne, simboluri, planuri de clădiri, dar mai ales cruci. Erau invocații şi au considerat că roca le va păstra mesajul. Când au început aceste obiceiuri este greu de precizat, dar după forma uneltelor sau armelor reprezentate în unele din aceste grote, cele mai timpurii au început încă din epoca fierului[30].

Fig. 25a-b. Colț, megalitul cu semne şi prof. Nica (după I. Mândricel, V. Bortaş 2008).

La Colț, pe dealul de deasupra satului, în punctul *Piatra Scrisă* se află un bloc megalitic pe care sunt o serie de semne rupestre. Deşi este o zonă plină de monahi, biserici şi chilii nu credem că toate semnele sunt creştine, din care motive atragem atenția asupra lor. Noi nu am vizitat şi localizat blocul.

---

[29] C. Ştefan, V. Drâmbocianu, *Repertoriul vestigilor rupestre din munții Buzăului*, în *Vestigiile rupestre din Munții Buzăului,* coordonator C. Ştefan, Arhivele Statului, Buzău, 1980.V. Drâmbocianu, *Elemente de datare arheologică,* în *Vestigiile rupestre din Munții Buzăului,* Arhivele statului, coordonator C. Ştefan, Buzău, 1980. I. Mândricel, V. Bortaş, *Vestigii rupestre şi alte locuri magice din Munții Buzăului*, ed. Victor Bortaş, Bucureşti, 2008.

[30] C. Ştefan, V. Drâmbocianu, *op. cit.*; V. Drâmbocianu, *op. cit.*; D. Gh. Teodor, *Inscripțiile rupestre de la Cotârgaşi – Suceava*, în *Închinare lui P. St. Năsturel la 80 de ani*, vol. îngrijit de I. Candea, P. Cernavodeanu şi Gh. Lazăr, Ed. Istros, Muzeul Brăilei, Brăila, 2003, p. 789-799.

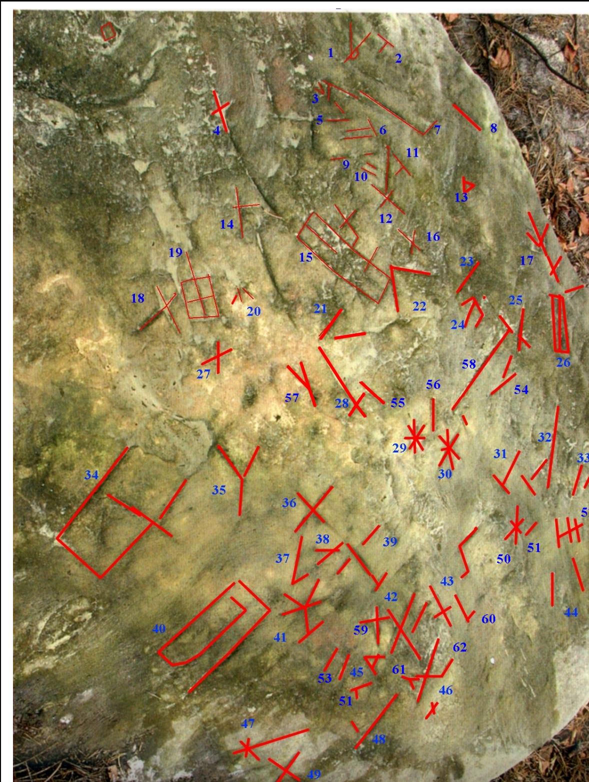

Fig. 25c. Colț, megalitul cu semne (după I. Mândricel, V. Bortaş 2008).

În imaginea alăturată am marcat semnele şi le-am numerotat cu intenția de a face referiri mai exacte şi pentru a le introduce în baza noastră de date. Până la o verificare personală nu socotim necesar să le dezbatem. Blocul de piatră se află pe un drum de culme, drum ce duce la bisericuțele din stânci. Piatra ar putea fi o „hartă" cu marcarea drumurilor sau plasarea chiliilor sau a bisericuțelor. Dar în zonă sunt şi semne rupestre mai vechi. Constatăm prezența a cca. 60 de semne ce se disting din imagine, ele fiind mai numeroase. Dintre acestea cinci sunt planuri de bisericuțe. La alte cinci crucea simplă sau în combinații apare de 13 ori, iar crucea Sf. Andrei de patru ori, Y de patru ori, V de patru ori, T de şase ori, om de două ori, steaua de trei ori şi altele.

Dorim să prezentăm mai jos unele semne luate aleator (vezi codurile lor în tabelul de mai jos, de exemplu nr. 37 şi 20 din baza noastră de date, aici catalog 87), semne care apar încă din paleolitic, reprezentând un simbol masculin sau feminin, în funcție de context[31]; nr. 41 din baza de date, aici catalog 76b, 76a, le întâlnim la Parța, în cultura Banatului pe idoli sau pe fragmente de vase, în cultura Vinča[32], la Turdaş, dar de asemenea şi pe un altar de la Nandru Vale[33]. În Moldova, la Lozna, aceste semne se întâlnesc pe un fragment de vas cucutenian (semne legate de rune de unii colegi[34]) sau pe un vas zoomorf folosit ca altăraş de

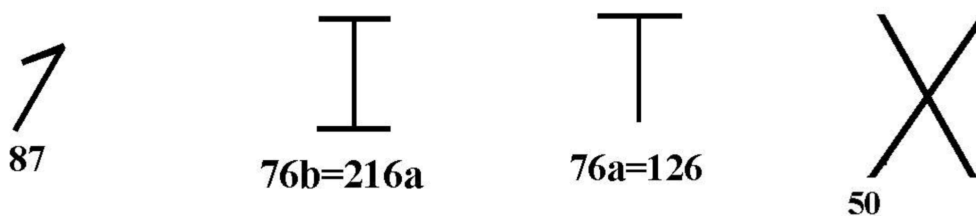
[31] B. Hayden, *Prehistory of the Religion. Shamans, Sorcers and Saints,* Smithonian Books, Washington, 2003, p. 133; Parța inventar col. Agotha A 2351 A 2940 apud K. Germann *op. cit.*; S. M. Winn, *Pre-writing in Southeastern Europe: The Sign System of the Vinča Culture ca. 4000 BC*, Western Publishers, Calgary, Alberta, 1981, p. 20 nr. 2, p. 61, 69, 104, 151, 154-156, 190, 215; M. Merlini, *op. cit*., 2009, p. 458, cat. DS 0.16

[32] M. Roska, *op. cit*., p. 131/31; 94/19; 124/28, 136/18; S. M. Winn, *op. cit*., p. 20 nr. 4, şi p. 61, 78 cu variantele sale; M. Merlini, *op. cit*., 2009, p. 458, cat. DS 0.17 cu variantele.

[33] Zsofia Torma, Manuscris în limba germană aflat în arhiva Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj Napoca, nr. 11879, IV5a-b; N. Vlassa, *Contribuții la problema racordării cronologiei relative a neoliticului Transilvaniei la cronologia absolută a Orientului Apropiat (Partea I-a),* în *Acta Musei Napocensis*, VII, 1970, p. 19; J. Makkay, *op. cit.,* pl. 16/2.

[34] S. Teodor, Gh. Lazarovici, *Un fragment de vas Cucuteni B cu semne şi simboluri*, în *Cucuteni 120 – Valori universale*, *Lucrările Simpozionului Național Iaşi, 30 septembrie 2004*, ed. N. Ursulescu, C.-M. Lazarovici, 2006, p. 93-114. C.-M. Lazarovici, *Sanctuarele Precucuteni-Cucuteni,* în *ArhMold*, 25/2002, 2004, p. 47-64.

la Vinča[35]; Crucea lui Andrei (catalog 50) simplă sau în combinații apare din neoliticul timpuriu până la simbolurile rutiere contemporane, fiind în baza noastră de date în peste 50 de situații și circa 10 combinații, nefiind cazul să le prezentăm aici, ele au fost tratate de Samuel Winn[36], Marco Merlini și alții[37].

Tabel 26. Semne şi simboluri din baza noastră de date.

Fig. 27. Sanctuarul de la Piatra Rotarii, altarul (după I. Mândricel, V. Bortaş 2008).

Un studiu detaliat ar putea elucida unele ipoteze. Unele desene ar putea marca planul chiliilor, iar pe piatră ar fi marcate amplasamentele, vârfurile de deal şi altele. Pe de altă parte, doar din scanarea imaginii nu rezultă dacă sunt toate semnele. Am atras atenția asupra ei tocmai ca un model de a însemna drumuri spre sanctuare, căci aceste chilii nu sunt altceva decât sanctuare plasate în natură, a căror funcționalitate ar trebui să fie analizată mai adânc. Pe de altă parte poate fi o „piatră aducătoare de noroc" şi atunci aici se făceau invocații, nefiind explorate toate interpretările posibile.

35 M. M. Vasić, *Praistorijska Vinča,* PV III, 1936, p. 926.

36 S. M. Winn, *op. cit.*, p. 26, nr. 66, p. 47, 61, 69, 83, 104, 1459, 151, 153-156, 199, 215;

37 S. M. Winn, *The Sings of the Vinča Culture,* 1973; Idem, *Pre-writing in Southeastern Europe*…. ; M. Merlini, *op. cit*., p. 119 şi urm. care prezintă întreaga problematică şi diferitele sisteme de catalogare şi altele; p. 456 DS 006 cu variantele sale. Vezi la el şi zecile de tabele, imagini, frecvența.

Altarul de la Piatra Rotarii

Situația este deosebit de interesantă, cei care au publicat-o au considerat-o altar, ceea ce prin formă pare foarte posibil[38]. Credem că întreg ansamblul formează un sanctuar. Nu ne dăm seama ce este amenajat şi ce este natural (ştiind că uneori natura se joacă), dar se pot observa unele intervenții umane ce trebuie studiate amănunțit, ca de altfel şi împrejurimile, ceea ce necesită un proces de durată. Locul este situat la intersecția unor văi şi vaduri. Chiar dacă este naturală este posibil să fi fost folosită de om în diferite feluri.

Nu dorim să trecem peste ideea de altar sau sanctuar în natură fără să subliniem că la Lepenski Vir I (fig. 28), în marginea stațiunii sub o stâncă a fost amenajat o masă altar monumental, o piatră străjuită de o parte şi de alta de două sculpturi, sanctuar situat sub stâncă[39]. Asemenea altare şi sanctuare în natură au fost puțin studiate la noi sau aproape deloc, arheologii ferindu-se de a lua în discuție asemenea situații mai ales când unele ipoteze nu pot fi probate.

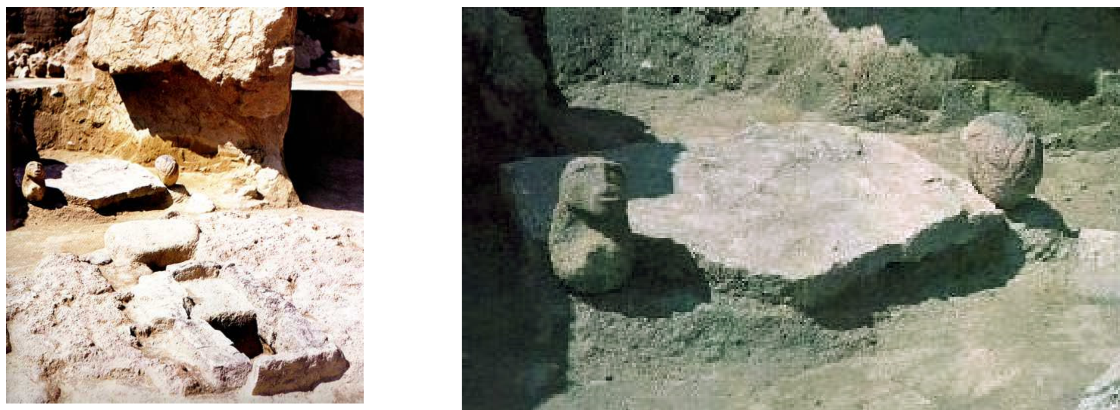

Fig. 28. Lepenski Vir I masa altar în sanctuar sub stâncă.

Nu am studiat prea mult zona, expedițiile noastre (Gh. Lazarovici, M. Lazarovici şi G. Trnka) au fost dedicate chihlimbarului, sării şi silexului, din care motive era mai mult o recunoaştere cu intenția de a relua cercetarea. Vremea nefavorabilă din mai 2010 când am investigat zona a împiedicat studierea ei amănunțită şi a făcut greu accesibil drumul la locurile izolate. Stânca a fost considerată ca altar dacic pentru jertfe de sânge. Nu ştim dacă ipoteza a fost demonstrată, dar merită cercetată şi reținută situația ca o situație de etno-religie.

Tot în seria altarelor sau sanctuarelor în natură ar putea fi considerat şi blocul monumental de „*La Blide*" de pe Muntele Mic din Banat. Locul este situat pe drumul de creastă ce urcă dinspre răsărit pe Muntele Mic, marcând intrarea în păşunea alpină şi în golul de pe Muntele Mic. Am văzut că diferitele drumuri spre munte sunt marcate de obiecte megalitice, fiind necesare în acele zone noi expediții şi cercetări amănunțite, de-a lungul drumurilor, la zona de intrare în păşunea alpină şi zonele marcate de stânci.

Scopul expedițiilor inițiate de John Nandriş (1982-1986) era tocmai studiul muntelui şi a ocupațiilor derulate pe el, studiul trecătorilor, al economiei şi istoriei muntelui, pornind din prezent spre trecut.

Fundul Peşterii

Deosebit de interesante pentru preistorie sunt unele semne rupestre din peştera cunoscută sub numele de *Fundul Peşterii*.

În zonă, vis à vis de intrare, pe unele stânci de mari dimensiuni sunt inscripții recente sau mai vechi. Poteca este mărginită de blocuri mari de piatră, multe sunt acoperite de muşchi încât nu se pot observa bine simbolurile. În interiorul peşterii, pe peretele nisipos, sunt incizate inscripții în chirilică, semne, simboluri din mai toate timpurile, dar mai ales un număr mare de artefacte. Nu putem să nu reținem maniera de redare şi asemănarea dintre capul figurii stilizate de sub cruce (fig. 31) şi capul de pe Piatra Morții de la Hodoşa (fig. 18).

---

[38] I. Mândricel, V. Bortaş, *Vestigii rupestre şi alte locuri magice din Munții Buzăului*, ed. Victor Bortaş, Bucureşti, 2008, p. 172-178 şi figurile.

[39] D. Srejović, *Lepenski Vir*, Beograd, 1969, fig. 24 sanctuar 28 nivel LV Ib; N. K. Sandars, *Prehistoric Art in Europe*, 1, Hermandswoert, Middlesex, 1968/1985, p. 166, fig. 130,133; C.-M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, *Arhitectura Neoliticului şi Epocii Cuprului din România. I. Neoliticul*, ed. V. Spinei, V. Mihailescu-Bîrliba, Ed. Trinitas, Iaşi, 2006, p. 54, fig. I.68.

Fig. 29a-b. Muntele Mic şi blocurile de La Blide.

Fig. 30-31. Boziorul, Peştera Fundul Peşterii.

Dintre armele reprezentate, după unele interpretări unele ar reda pumnale tip *akinakes* din epoca fierului (sec. VI-III)[40]. Peste aceste arme se suprapun multe din scrierile cu semne chirilice şi simboluri creştine. O săpătură făcută de un oarecere Firicescu ar fi demonstrat existenţa a două nivele, unul vechi şi altul medieval (informaţii de la Ghid).

Am dorit să subliniem existenţa unor semne şi simboluri rupestre pe stânci megalite, deoarece acest gen de cercetare a stat departe de interesul arheologilor români, studii sunt puţine şi disparate, fiind amintite doar câteva la Polovragi, în unele peşteri din Gorj în Oltenia, la care se adaugă Peştera din Gaura Chindiei în Banat, sau în cadrul complexului de la Basarabi[41].

Nu dorim să tragem concluzii, cercetarea noastră fiind doar la început. Sunt necesare totuşi câteva observaţii generale. Pe multe din blocuri sunt semne, simboluri şi nume sau prescurtări. Numele mai ales sunt legate de intenţiile omului de a marca trecerea lui prin acele locuri. Uneori apar semnele … ***oi PN*** ce pot deriva din obişnuitul… **la oi P(ăstorul) N(icolae)**…cum apar prescurtări pe coaja unor copaci[42]. Unele sunt semne de invocare, altele pot avea felurite semnificaţii. Multe dintre semne au la bază mituri şi legende care ne scapă astăzi. Dar, cei care colindau muntele sau stăteau sezonier acolo purtau aceste povestiri şi le interpretau în sensul gândirii lor, a miturilor lor, iar semnele exprimau gânduri, dorinţe, unele pot fi mărci personale.

---

[40] V. Drâmbocianu*, op. cit.,* 1980; D Gh. Gh. Gh. Teodor*, op. cit.*

[41] V. Boroneanţ, *Arta rupestră din Peştera Gaura Chindiei. Comuna Pescari (judeţul Caraş-Severin),* în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, 6, 1, 1977, p. 23-34.

[42] Cercetări etno-arheologice John Nandriş, Gheorghe Lazarovici, Zoia Maxim…în Banat, pe muntele Cerna Vâr la locul numit de noi „*Silva Scripta”*.

Fig. 32. Boziorul, peştera Fundul Peşterii, scrieri medievale timpurii, recente, desene de artefacte, semne preistorice.

Intr-un document privind recensămintele animalelor din 1875 din zonă apar semne folosite de sătenii din zonă pentru aşi marca oile sau vitele personale[43]. Unul din săteni Pui Pavel marca animalele cu un desen stilizat de puişor. Un altul pe nume Moldovan inserează iniţiale ale numelui şi pronumelui M, V, K. Vulkan Iakob foloseşte crucea pentru numele Sf. Iacob şi multe altele.

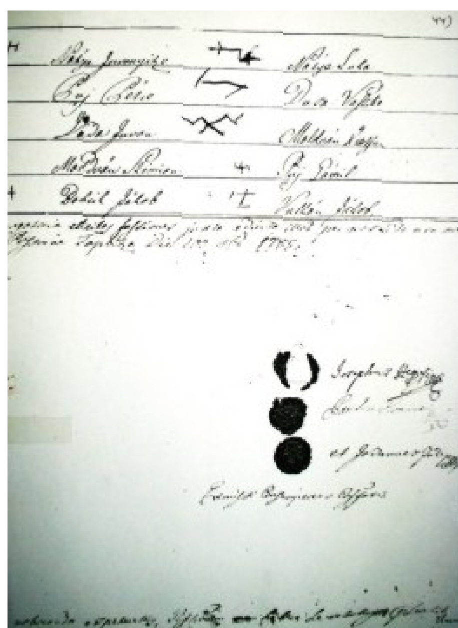

Fig. 33. Document din 1785 cu semnele ciobanilor, Arhivele Topliţa.

---

[43] Imaginea şi informaţii amabile din teza de doctorat a lui Dorel Marc, fost muzeograf la Miercurea Ciuc la Muzeul Carpaţilor Răsăriteni.

Am pomenit toate acestea pentru a arăta cât de dificile şi complicate sunt interpretările semnelor de pe pietre, mai ales când cercetările în regiunile noastre sunt la început de drum, deşi nu lipsesc. În regiunile din vestul Europei există un interes sporit pentru acest domeniu, mai ales din cauza monumentalelor megalite ce poartă semne şi simboluri. Încă de la primele megalite, legate de cultul morților, sunt semne şi simboluri, desene de obiecte, animale, oameni, unelte, scene, cruci, stele cu cinci colțuri ş.a.

Prezentarea unora dintre pietrele din aceste zone cu semne, după cum am văzut mai sus, marchează adesea drumuri. Drumuri spre locuri sacre sau cărări ale oierilor şi poate vânătorilor, oricum a tuturor călătorilor pe la munte, din felurite vremuri. Unele tradiții de a scrie pe pietre se păstrează şi astăzi în câteva localități din zona Topliței (la Remetea de exemplu o inscripție recentă în fața bisericii este pe un bloc de stâncă).

MEGALITHS IN THE EASTERN CARPATHIANS MOUNTAINS. ROUTES TO THE SANCTUARIES IN THE NATURE AND TRACES OF SOME SETTLEMENTS. AN ETNO-ARCHEOLOGIC AND ETNO-RELIGION STUDY

SUMMARY

On the border of the Toplița – Izvorul Mureşului Depression in the Carpathian Mountains in the northern part of it (the only investigated until now), on several mountain pathways that descend or climb from this depression to Transylvania or Moldavia many monumental stones have been discovered.

These megalithic blocks of stones with signs and symbols we can find on Teasc Mountain, high area located on northeastern side of the Giurgeu Massive, areas from where start several pathways between Bistrița and Călimani Mountains to the north, nearby Ceahlău Mountain to the east and Gurghiu Mountain to the west and south. Through these pathways go the main national routes that connect east west and south. On the mountain ridges there are pathways to the north. On most of these pathways big blocks of stones with signs and symbols have been discovered.

On such big stones several signs and symbols have been find on the Teasc Mountain. So, at the beginning of 20 centuries 11 such stones have been discovered here and recently other 28 ones, and the investigation is not yet concluded. Primary was spread the idea of „runes"* that persist for a while, disprove by G. Bakó.

On the height of several mountains there are megalithic stones with signs from different historic periods related with astronomy (as those from Gura Haitii, Teasc - Gruețu) or hermits, and in the last case the signs has to be interpretate as marking directions, routes, locating (such as the megalith at Colț etc.).

At Remetea, in the churchyard a big stone (1 x 0,60 x 0,50m) was bringing without marking its place and original position. The stone has over 15 incised signs and symbols. These sorts of signs we can find on the Teasc Mountain (located on the north) and on several pathways that climb on the height of the mountains to the east and west.

Sometimes the signs indicate directions (Remetea, Gălăuțaş - Toloşeni stream, Teasc Mountain – La Gruețu, Valea Strâmbă) other times human activities (Preluca Mountain - Vârful Feții/Face Pick, Piciorul Măştii hamlet; Gălăuțaş, Toplița - Tarnița Valley). On some stones we find signs of invocation for the divine protection (orant), or the initials I (*isus*) H(ristos), some other times early Medieval or modern ligatures I (*isus*) H (*ristos*) T (*heos*) (Cotârgaşi). Some persons have written their names in relation with memories, love memories (Toplița – Măgheruş Valley, Poiana lui Filip, Teasc- stone no. 29), or names related with occupation … on sheep/*Oi*, P (*ăcurar*) V (*iorel* or *Vasile*), or Shepherd / *Păstor Ion Coşarcă* 1974… (Teasc Mountain, stones no. 18, 30).

TABLES OF FIGURES

Fig. 7. Preluca Mountain, Vârful Feții, Piciorul Măștii hamlet, megaliths with signs; b-c, d-e our hallmark.

Fig. 8a-b. Bolvaşniţa, the big block with cutting holes and parallel notches dawn.

Fig. 9a. Roman quarry (after V. Wolmann); b) Bolvaşniţa, block split with wooden wedges.

Fig. 10a. Gălăuţaş - Toloşeni stream, stone no. 2.

Fig. 10b. Gălăuţaş – Cisc Hill.

Fig. 11a. Gălăuţaş – Cisc Hill, the area of methane pipe gas with Paleolithic tools.

Fig. 11b. Gălăuţaş – Cisc Valley, opal sources.

Fig. 12. Gălăuţaş – Cisc Hill, Paleolithic tools and slivers made of different raw materials.

Fig. 13. Remetea – block with signs in the churchyard.

Fig. 14. Analogies between the signs and symbols of the „Danubian script" from the database to whom might correspond in the early Szekler/székely-hungarian runes the B, T and K letters.

Fig. 15. Teasc Mountain – stone no. 1, details (with blue we have marked the thicker incisions).

Fig. 16. Valea Strâmbă /Deflected Valley, the quarry and the block with I and X.

Fig. 17. Signs of the Szekler/székely-hungarian „runic" alphabet.

Fig. 18. Numeric codes for the signs and symbols of the database.

Fig. 19. Neolithic signs and symbols on the Ocna Sibiului altar (after I. Paul 1990).

Fig. 20 a-b). Hodoşa – Piatra Morții /Dead Stone ; c) inscription with year 2000; block with Z sign.

Fig. 21. Toplița, Măgheruş Valley, Poiana lui Filip / Philip' Glade.

Fig. 22a-b. Toplița, Măgheruş Valley, Poiana lui Filip / Philip' Glade.

Fig. 22c. Poiana lui Filip / Philip' Glade, love story.

Fig. 23a-b. Teasc Mountain – North, La Grueţu (fold and spring).

Fig. 24. Gura Haitii, megaliths with signs and solar, astral symbols.

Fig. 25a-b. Colț, megalith with signs and prof. Nica (after I. Mândricel, V. Bortaş 2008).

Fig. 25c. Colț, megalith with signs (after I. Mândricel, V. Bortaş 2008).

Table 26. Signs and symbols in database.

Fig. 27. Sanctuary at Piatra Rotarii, the altar (after I. Mândricel, V. Bortaş 2008).

Fig. 28. Lepenski Vir I the table altar in the sanctuary under the rock.

Fig. 29a-b. Mic Mountain and the blocks at La Blide.

Fig. 30-31. Boziorul, the cave Fundul Peşterii.

Fig. 32. Boziorul, the cave Fundul Peşterii, early medieval writings, recent writings, artefacts drawings and prehistoric signs.

Fig. 33. Document from 1785 with shepherds' signs, Toplița Archives.